

ელენე ქილიფთარი

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

chimakadzemary@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.50>

**„მათემატიკური სიზუსტის ლინგვისტური სტანდარტები და
ილიას „ოთარაანთ ქვრივი“ ანუ ლინგვისტური ერთეულები,
როგორც ქცევისა და მეტყველების დაბალანსების,
ხასიათთა ხატვის საშუალება**

საკვანძო სიტყვები: „ოთარაანთ ქვრივი“, ქცევა, მეტყველების დაბალანსება,

შესავალი. როცა ლიტერატორი, მკვლევარი, მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი კალამს იღებს ხელში, არცერთ შემთხვევაში არ არის ნორმირებული იმ სიტყვათა რაოდენობა, რომელთა საშუალებითაც ამოცანის შესრულება ხდება, (არ ვგულისხმობთ მინიატურულ პროზას,) პირიქით მწერლის დიდებულება სიტყვათა მასშტაბებზეა დამოკიდებული; ამდენად, მკითხველისათვის რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ილიას თხზულებაში „ოთარაანთ ქვრივი“- სიტყვათა უზომო მომჭირნეობით, მათემატიკური სიზუსტით არის წარმოდგენილი აბსოლუტურად ყველა პერსონაჟის სახე-ხასიათი, თვით საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარებაც კი. ილიას თხზულება ისეთ მათემატიკურ წესრიგს გვიჩვენებს, რომლის ანალოგის არსებობა დიდ კითხვის ნიშანს აჩენს ნებისმიერი მსგავსი მოცულობის ნაწარმოების შემთხვევაში. მესამე და მთავარი, მოთხრობას უამრავი საერთო აქვს დიდი ბერძენი მათემატიკოსის პითაგორა მეგარელის მათემატიკურ მოძღვრებასთან. „თვით-მსჯელობა, თვითმხედველობა, გონებრივი უმაღლესი წერტილია ადამიანის განვითარე-ბისა და წარმატებისა. შესაძლოა კაცს მრავალი ცოდნა ჰქონდეს და ის უნარი კი, რომელიც თავისით ჭრასა და კერვას მოასწავებდეს, გონების საქმეში არ გახსნოდეს, არ გაშლოდეს სამოქმედოდ, ამდენად ადამიანის ყოველი ქმედება, მინიმუმ ერთი პატარა პჭკარი მაინც არის ისეთ რაღაცას რომ გათქმევი-ნებს, აქამდე მსგავსიც კი რომ არ გითქვამს“. **ილია:** ქართველებს სამი სამკვიდრო გვაქვს: პირველი - ზეციური - ღმერთების საუფლო; მეორე - „მიწა, სადაც ვხნავთ და ვთესავთ და მოკირწყლული არის ძვლებით“; მესამე - საიქაო, „სად მამა-პაპა გვეგულვის, იმათი კუბოს ფიცარი“. ქართველებს სამი კერპი გვაქვს: „ენა, მამული, სარწმუნოება“.

სამი სალოცავი გვაქვს: მამაღმერთი, ძეღმერთი და სულიწმინდა. სამი ზეციური მფარველი ქალბატონი გვყავს: დედა ღვთისმშობელი, მოციქულთა სწორი წმინდა ნინო, მეფეთ-მეფე თამარი შვიდმნათობიერი. ქართველებს სამი ანბანი გვაქვს: პირველი - ასომ-თავრული, მეფეთა, დიდებულ მამულიშვილთა, მწიგნობართა; მეორე - მხედრული: სარდალთა, მეომართა, ქვეყნის დამცველთა, ჭირისუფალთა და უბრალო მოკვდავთა; მესამე - ნუსხახუცური - სასულიერო პირთა, ბერ-მონაზონთა, ეპისკოპოსთა, პატრიარქთა; **სამი დიდი**

საფიქრალი გვაქვს: ოჯახის სიმტკიცე, შვილთა სიმრავლე, ხანდაზმულთა მხნეობა და თბილი კერა. **სამი დიდი სადღეგრძელო გვაქვს:** მშვიდობა, შემწყნარებლობა, მიმტევებლობა. **სამი საკულტო მცენარე გვაქვს:** ვაზი, მუხა, ბზა. **სამი განსაკუთრებული ლხინი გვაქვს:** დაბადება, ნათლობა, ქორწილი. **სამი რიტუალური სუფრა გვაქვს:** ქელები და მიცვალებულის გაცილება, ორმოცი და სასუფეველში დამკვიდრების დღე, წლისთავი - ოჯახისთვის სამგლოვიარო ჩადრის ახდის, მიცვალებულთა სულის საოხი დღე. **სამი განუმეორებელი საგანი გვაქვს:** ქვევრი, აკვანი, ჩიჩილაკი. **ერთი სრულიად ეროვნული, საკულტო-საგანმანათლებლო „სასწავლებელი“ გვაქვს:** ქართული სუფრა და თამადის ინსტიტუტი - ხიდს გაღმა გადამლილი და ხიდს გამოღმა გამოსაფხიზლებელი „წიგნი“. ეს ჩამონათვალი ჩვენი ხალხის სულიერი და ფიზიკური საგანძურია, რომელიც პირდაპირ თუ მინიშნებით მოცემულია ნაწარმოებში და რომელთაც გაფერმკრთალება, დაკნინება, დამსხვრევა, დამცრობა და გაუფასურება ემუქრება, ამდენად ეს დიდი განგაშის ერთ-ერთი პირველი ზარია. რომ არა ეს დიდი საზოგადო მოღვაწე და მწერალი, განმანთა-ვისუფლებელი მოძრაობის მედროშე, ალბათ ბევრად უფრო მეტად გაუჭირდებოდა ქართველობას, კვლავ ეპოვა საკუთარ თავში თავისუფლების ის გენეტიკური კოდი, დამოუკიდებლობა რომ დაგვიბრუნა.

ილიამ „გუთნისდედას“ დამარღვულ მაჯას თავისი გაწაფული კალამი მიაშველა და „წმინდა სიტყვა უშიშარად მოჰვინა ხალხში“. ილიამ ასწავლა თანამემამულეებსა და თანამოაზროვნეებს, როგორ ეპოვათ: სიძულვილში - სიყვარული; წყვილადში - ნათელი; სიკვდილში - სიცოცხლის ძალა; უბრალო მოხევეში - ჭეშმარიტი ქართველის დიადი და ამაყი სული; და უანდერძა ქართველ დედებს: „აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს, საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას, შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს, ძმობას, ერთობას, თავისუფლებას!“ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს დიდი ადამიანების ცხოვრების ეპიზოდები - მათი საახლობლო, სამეგობრო, საქმიანი კავშირები, პიროვნული პრინციპები თუ ვნებები. ამ თვალსაზრისით, ილია ჭავჭავაძის შემთხვევაში ერთ-ერთი განსაკუთრებული ფიგურაა დიდი გერმანელი მწერალი და კრიტიკოსი, ცნობილი ქართველოლოგი არტურ ლაისტი; რომელიც ხშირად სტუმრობდა ილიას ოჯახს თბილისში, ზუბალაშვილების სახლებში, თუ საგურამოში. სწორედ არტურ ლაისტიმ შემოგვინახა მოგონება, თუ როგორ დაიწერა „ოთარანთ ქვრივი“. „ვგონებ ეს იყო 1886 წლის შემოდგომაზე, როდესაც პოეტი ჯერ ისევ ბებუთოვის ქუჩაზე ცხოვრობდა, ზუბალაშვილების სახლებში; ჟინჯლიანი დღე იყო; როცა ილიასთან შევედი, იგი თავის კაბინეტში იჯდა და როცა ჩემთან საუბარს მორჩა, ახალი გერმანული წიგნების შესახებ, უცებ მითხრა: „საინტერესო იდეა მაქვს მოთხრობისათვის, მან უნდა გადაგვიშალოს ქართველი გლეხებისა და უკანასკნელ მამულიშვილთა ფსიქოლოგია“. ჩვენი მუშაობის მიზანი იყო, სხვა რაკურსით წარმოგვედგინა ერთი შეხედვით უბრალო, თითქოს დიალოგის ასაწყობად მოშველიებული კითხვა-პასუხი, ან ფრთიანი, ორიგინალური ფრაზები, მეტაფორული გამონათქვამები. ამ მხრივ კარგი დახმარება გაგვიწია ილიას მეგობრისა და თანამშრომლის, ილია მანსვეტაშვილის მოგონებამ: „ილია დიდხანს ინახავდა კალთის ქვეშ ამოფარებულს, თავის პირმშო შვილებს და მანამ ასაკის ხანში არ შევიდოდნენ, არ ემეტებოდა მათ საქვეყნოდ გამოშვება, როგორც ჩიტი ბუდიდან არ გაუშვებს და არ დააფრენს თავის ბარტყებს; მანამ, ვიდრე მაგარ ფრთებს შეისხამენ.“ მაგრამ ჩვენ ნავსი გავტეხეთ და ილიას მოსვენებას არ ვაძლევდით, გვინდოდა, მგონი, „გიორგი“ ეწოდებინა, მერე „ოთარანთ ქვრივი“ დაარქვა. „ოთარანთ ქვრივი ის ნაწარმოებია, რომელიც თავისი დროის ეპოქალური პრობლემების გამოძახილიცაა და ზოგად კაცობრიული ვნებების ამსახველიც, სადაც უკიდევანო, გაუმხელელი სიყვარულის უიღბლო დასასრული „განთიადის დასაწყისად“ წარმოგვიდგინა, ხოლო ოჯახისა და საზოგადოების

ურთიერთობის ისეთ ნიუანსებში წვდომა, როგორცაა - „მეუღლე“; „ქვრივი“; „წუთისოფელი“; და „სოფელი“; „დედაშვილობა“ და „მამულიშვილობა“ - სულ სხვა რაკურსით დაგვანახა მწერალმა. სიტყვა „ქვრივი“-ის ლექსიკური ერთეულია, რომელიც ათასწლეულს ითვლის; ბიბლიაში განსაკუთრებული ფუნქცია აკისრია ამ სიტყვას, ქართული მწერლობა კი ეროვნულ-პატრიოტულ და სარწმუნოებრივ დანიშნულებას ანიჭებს მას; X საუკუნის აგიოგრაფი მწერლის გიორგი მერჩულეს თხზულებაში ვკითხულობთ: „და აწ კუალად იქმნა სულიერი ქორწილი და მეორედ აღეშენა ამის ნეტარისა საბა ეპისკოპოსის მიერ იშხანი, რომელნიც წელიწადთა მრავალთა დაქურივებული იყო“ - ე.ი სახურავი ჰქონდა მორღვეული და ბედის უკუღმართობით უფუნქციოდ იყო შთენილი.

ამ სიტყვას განსაკუთრებულ შემთხვევაში იყენებს „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი: პირველად მაშინ, როდესაც ავთანდილის გაპარვით სასოწარკვეთილი მეფე როსტევენი, გაითავისებს რა ამირბარის გარეშე დარჩენილი ქვეყნის წინაშე არსებული ვითარების სირთულეს, ბრძანებს: I. „მხიარულსა ნუ ჩაიცმენ ჩემნი სპანი, ვამლოცველეთ დავრდომილნი, ობოლნი და ქვრივნი სხვანი“. ამ სამეულის ლოცვაში უდიდეს სასიკეთო ძალას ხედავს ავტორი. II. იგივე „ვეფხისტყაოსანში“ უსასტიკესი ფენომენი ვიხილეთ დავარის სახით; ინდოეთის სამეფო კარზე: „დავარ იყო, და მეფისა, ქვრივი, ქაჯეთს გათხოვილი, მას სიბრძნისა სასწავლებლად თვით მეფემან მისცა შვილი“, მაგრამ ნესტანისა და ტარიელის გაბედულებამ, ხვარაზმელი სასიძოს მოკვლამ, დავარის სიბრძნე და ზრუნვა მრისხანებით ჩაანაცვლა და მივიღეთ პირველისაგან, რადიკალურად განსხვავებული სურათი: „რა დავარ გაძღა ცემითა, მისითა დალურჯებითა, უბრძანა: წადით, დაკარგეთ, მუნ, სადა ზღვისა ჭიპია“. ე.ი - ყველა ქვრივი როდი ნიშნავს ღვთის რჩეულს.

სიტყვა „ქვრივის“ ბიბლიურმა წარმომავლობამ შუა საუკუნეების დიდი იტალიური მწერლის დანტე ალეგიერის სახელთან მიგვიყვანა და არცთუ უმიზეზოდ. გავისხენოთ ცნობილი რუსი მწერლის, კონტანტინე ბალმონტის სიტყვები: „ჰომეროსი საბერძნეთია, დანტე იტალია, შექსპირი- ინგლისი, რუსთაველი - საქართველო“. დანტეს ნაწარმოების სტილმა, მისმა კომედიურ-ჟანრობრივმა თავისებურებამ თითქოს წაშალა ზღვარი სააქაო და საიქიო სამყაროს შორის, ოღონდ მხოლოდ კონკრეტული პიროვნებისათვის, ისიც ერთი კვირით. დანტეს მეგზურებია: უდიდესი რომაელი პოეტი ვირგილიუსი და მისი გარდაცვლილი სატრფო ბეატრიჩე; ნაწარმოებში საოცარი მაგალითებია იმის საჩვენებლად, თუ რამდენგვარი დანიშნულების საგანს გამოხატავდა თითქოს ჩვენთვის კამათარეშე მიღებული სიტყვა „ქვრივი“/„ღვთაებრივი კომედია“ ეს ნაწარმოებია თავებადაა დაყოფილი, რომელთაც ავტორი ქებას უწოდებს, დანტესთან გვაქვს სულის წარმოსახვითი სებასტანციური სახე. მოგზაური მწერალი სააქაო სამყაროს გაორებულ სახეს გვაძლევს; მოქმედება ხდება პარალელურ რეჟიმში, აქ მთელი სამყაროა; დიდებული წარსული თუ გულნატკენი აწმყო, გმირული გამარჯვებები თუ მარცხი და იმედგაცრუება, აყვავებული ქალაქები თუ იავაქმნილი დიდებულება და ყველაზე მძიმე, მიუღებელი, დამღლევი, დამქანცველი რეალობის დასახატავად მოხმობილია ჩვენი საძიებელი სიტყვა „ქვრივი“, რომლის გამოყენების 10-ზე მეტი შემთხვევაა ნაწარმოებში, ამათგან მოვიხმობ 4 განსხვავებულ მაგალითს: „საკუთარ თვალთ ნახე რომი, ცრემლთა მთხვეელი, თუ როგორ მოსთქვამს უსასოოდ დაქვრივებული, რისთვის დამაგდე კეისარო, რისთვის დამტოვე“ (სალხინებელი ქება 6, სტ.112); „ხოლო გვირგვინი სამეფოსი დაქვრივებული, მეს მივაკუთ-ვნე გამარჯვებით გულმოცემულმა, და ამ შვიდიდან წარმოიშვნენ შემდეგ მეფენი“ (სალხინებელი ქება 8, სტ. 58); „დაძრულსა ტიმონს მიუბრუნდა იგი ეტლისას, მიგვარა იგი უფოთლებოდ დაქვრივებულ ხეს, ზედვე მიაბა მისგან ერთხელ წამოღებული“ (სალხ. ქება 32, სტ. 49); აქ შემოდგ-ომის ფოთოლცვენა და გაზაფხულის ძალაა

ნაჩვენები. „მცირე ხნით ადრე ქვრივი იყო ჩემი სხეული რადგან არ ახლდა მას ამჟამად ეგ ჩემი სული” (სალხ.ქება9, სტ. 34). ეს ციტატა კომენტარის გარეშეც ნათელია - სხეული სულის გარეშე უკვე სახეს იცვლის - ცხედარი ხდება. ჩვენ ვნახეთ მოცემული ერთი სიტყვის განუსაზღვრელ მრავლად წარმოდგენის ვერსიები, უაღრესად ღრმა და ემოციური შინაარსით. მოცემულმა პარალელებმა ტექსტის სპეციფიკა ერთგვარად დაარეგულირა, ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს სასცენო სახიათის ნაწარმოებს ვკითხულობთ, სადაც ის „ვეებერთელა სოფელი, რომელსაც თუნდაც წაბლიანს დავარქმევს” ერთი დიდი სცენაა, აქ კი ყოველი ჩვენგანი ფართოდ გახელილი თვალებით უნდა გავუმკლავდეთ წუთისოფელს, რომ შვერჩეთ ქვეყანას, რომელიც, პირობითად, ოთარაანთ ქვრივის სახით მოგვაწოდა მწერალმა, სადაც მათემატიკური სიზუსტითაა წარმოდგენილი მოქმედების ყოველი დეტალი, ყოველი სიტყვა-პასუხი, ერთგვარად ანკეტური მონაცემების შთაბეჭდილებასაც კი ტოვებს და უაღრესი სიზუსტით გვაძლევს გასაღებს მთავარი პერსონაჟების - ოთარაანთ ქვრივისა და გიორგის პიროვნების - საჩვენებლად, რომელთა გან-ზოგადებული სახე უაღრესად ცხოვრებისეული, ყოფით და ეროვნულია.

ნაწარმოებში, ჩვენი შეხედულებით, ყოველი პერსონაჟი თუ პასაჟი ოთარაანთ ქვრივის შინაგანი სამყაროს მათემატიკური სიზუსტით წარმოჩენას ემსახურება, ათეულობით ეპითეტია ოთარაანთ ქვრივის მისამართით ნათქვამი და ყოველ მათგანს ერთმანეთისგან განსხვავებული შინაარსი აქვს, ასევე სხვადასხვაა მათი მთქმელ-გამცხადე-ბელები, ამ მიგნებამ სრულიად მოულოდნელი კავშირის საშუალება მოგვცა ილია ჭავჭავაძის იდეალურ ამოცანასა და ძველი ბერძენი ფილოსოფოსისა და მათემატიკოსის პითაგო-რას (ძვ.წ. 570-500წწ) სამოსელის მოძღვრებათა შორის. ამჯერად მხედველობაში გვაქვს „თანამეგობრობა”, რომელსაც მეცნიერი თვითონ ედგა სათავეში და ეს ერთდროულად იყო: მეცნიერული სკოლაც, რელიგიური კავშირიც და პოლიტიკური ორგანიზა-ციაც.

პითაგორას მიხედვით, რიცხვი არც ფიზიკურია და არც ფსიქოლოგიური, არამედ მათი განმსაზღვრელი ფიზიკური არსია: რიცხვთა მეტაფიზიკა იწყება ერთით, როგორც სუბსტანციური არსით, და გრძელდება უსასრულოდ, ყოველი სიმრავლე ერთის განმეო-რებაა, ამიტომაცაა ყოველივეს საფუძველი რიცხვი ერთი; ღმერთმა შექმნა მხოლოდ ერთი ადამი სახედ თვისა და ევას ჩათვლით, ყოველი ჩვენგანი რიცხვებში განმეორებული ადამია ანუ ადამიანია. (სიტყვამ მოიტანა და უპირიანი არ იქნება იმის აღნიშვნა, რომ ადამის მოდგმას ადამიანი ერქვას ეს მხოლოდ ქართულ ენაზეა). ყოველ რიცხვს შეესაბამება გარკვეული გეომეტრიული სიდიდე, საგნები კი იყოფა გეომეტრიული კატეგორი-ების წინამძღვრებად პითაგორასთან. შედგა უზოგადეს დაპირიპირებათა 10 წყვილი: საზღვრული - უსაზღვრო; ერთი - მრავალი; კენტი - ლუწი; მთელი - ნაწილი; ხილული - უხილავი; როგორი მოულოდნელიც არ უნდა იყოს მსმენელისათვის, ამ სტანდარტს მოვარგეთ მთელი ნაწარმოების ფაბულა მოცემული ცნებებითა და ქვეცნებებით, მივიღეთ არათუ მთავარი, არამედ მეორეხარისხოვანი ან ეპიზოდური პერსონაჟების სახე-ხასიათებიც, „იმ ვეებერთელა სოფელში, რომელიც თვითონ ოთარაანთ ქვრივის მსგავსად”. დანტეს თუ დავესესხებით თავის ანუ სხეულის უმთავრესი ნაწილის გარეშე იყო დარჩენილი. იმ მოცემულებით, რაც პითაგორასთან ვნახეთ, შევადგინეთ ნაწარმოების, იდეას, ხასიათსა და ლექსიკაზე მორგებული წყვილეული კატეგორიები: 1) ცა და მიწა; 2) ხმელეთი და წყალი; 3) მდებარი და მამრი; 4) ცოცხალი და მკვდარი; 5) ნათელი და ბნელი; 6) სააქაო და საიქიო; 7) თვალი და ყური; ცალკე უნდა გამოიკვეთოს ბოლო წყვილი... 8) ხელი და ფეხი; გამოღმა და გაღმა ანუ მრთელი და ჩატეხილი (თუნდაც გატეხილი) 9) სული და სხეული; 10) სახელი და

გვარი; 11) მომცრო და ვრცელი; ჩვენი საანალიზო ნაწარმოების სათაური ერთი-ერთში იმეორებს დანტეს ემოციასა და შეფასებას უმნიშვნელო ცვლილებით:

დანტე: „საკუთარ თვალთ ნახეთ ქალაქი, ცრემლთა მთხვეელი, თუ როგორ მოსთქვამს უსასოოდ დაქვრივებული“. **ილიასთან:** „საკუთარი თვალთ ვნახოთ ქვეყანა, ცრემლთა მთხვეელი, თუ როგორ მოსთქვამს უსასოოდ დაქვრივებული.“ არავისთვისაა საკამათო ის მოსაზრება, რომ აქ „ვეებერთელა სოფელში“, საქართველო მოიაზრება, საინტერესოა ფრაზა: „თუნდაც წაბლიანს დაგარქმევ“, ეს სახელი არ გვეუცხოება ჩვენ, ზემო აჭარაში გვაქვს თითქმის იდენტური ტოპონიმი (აქ საყურადღებოა ერთი ნიუანსი, როცა ნაწარმოები დაიწერა, აჭარა ახლად შემოერთებული იყო თავის ძირძველ მიწა-წყალთან), რაც შეეხება „წაბლიანს“ ეს სოფელი დაფიქსირებულია დღევანდელი რუსეთის ფარგლებში, სოჭის რაიონში ევროკავშირის მიერ ჩვენი საუკუნის დასაწყისში გამოცემულ საქართველოს რუკაზე.

ახლა წარმოგიდგინთ იმ უნივერსალურ წყვილებს, რომლებიც ერთობლიობაში ისე წარმოადგენს თხზულების ხერხემალს, როგორც თავის თხემი და ფეხის ტერფი გვაძლევს ერთობლიობაში ადამიანის მთლიან სხეულს.

1) მოურიდებელი გზირი;	15) მეჯინიბე და მისი ვალდებულება;
2) გუბერნატორი და გუბერნია;	16) პეტრე და მისი ასაკი;
3) დათია ბადიაშვილი;	17) სოსია მეწისქვილე;
4) სოფლის დედაკაცობა;	18) დედა-შვილობა;
5) სოფელი და სოფლელები;	19) გლეხკაცობა წინამძღოლის გარეშე;
6) წვრილშვილიანი ქვრივი;	20) მზე სითბოს გარეშე;
7) გლაზა მთხოვარა;	21) მწიგრობრობა-მწიგნობარი;
8) მედუქნე და მყიდველი;	22) მოხუცი დედაბერი;
9) გიორგი და ნებისმიერი სხვა პერსონაჟი;	23) ძალი-პატრონი;
10) თევდორე (მეუღლე);	24) ორი მეცხვარე;
11) შვილი და მშობელი;	25) მკვდარი-საფლავი;
12) მოზრდილ ბიჭი;	26) ახალგაზრდა გლეხი;
13) ომარაანთ მოჯამაგირე;	27) ვიღაცამ წაიბორძიკა.

14) მოსამართლეები და ბრალდებულები;

ამ მოცემულობიდან, გარდა ოთხი მთავარი პერსონაჟის სახელისა, პირდაპირ მიმართებაშია ოთარაანთ ქვრივთან, და ამომწურავ ინფორმაციას გვაძლევს მთავარი პერსონაჟის სახე-ხასიათზე, ანუ ეპოქის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ვითარებაზე; თვალშისაცემია ერთი ფაქტორიც, თითოეული მოქმედი პირი თითქოს მათემატიკური სიზუსტით ასრულებს თავის ფუნქციას, ერთი ან ორ ფრაზით შეაფასოს პიროვნება და სიტუაცია, ნაწარმოების ბოლოს კი ერთგვარ კოდექსს ვღებულობთ, რომელიც დიდ თავსატეხსაც გვიტოვებს, რის შესახებაც ნაწარმოების ფინალში მოგახსენებთ.

პირველი უნივერსალური წყვილი ტექსტის დასაწყისშივე იკვეთება: 1. ოთარაანთ ქვრივი და სოფლის მოურიდებელი გზირი, რომლის უსამართლო საქციელმა აიძულა ქვრივი გუბერნატორამდე მისულიყო სამართლის საპოვნელად; ეს ნაწარმოების დასაწყისშია, მანამ, სანამ დედა - შვილით არის ძლიერი; პირველი ის ვნახეთ, რომ მოძალადე, გარდა კანონის დარღვევისა, საკმაოდ მწყრაღადაა მორალთან; მწერალმა გაგვაფრთხილა, რომ ეს ვეებერთელა ქვეყანა „წაბლიანი“ მორალური ომის მსხვერპლიც შეიძლება გახდეს. 2. გუბერნატორამდე მიღწევას რკინის ქალამანი, რკინის ჯოხი და ათიოდე თუმანი დასჭირდა, სამწუხაროდ, ეს სხვას არავის შეუძლია, ამიტომაც ერთადერთი ოთარაანთ ქვრივი ამბობს: „ჯავრი რომ არ შევარჩინე“, „ტყუილ-უბრალოდ რომ არ დავეჩაგვრინე“... 3. დათია ბადიაშვილი იტყოდა ხოლმე: „მე და ჩემმა ღმერთმა, ბარაქალა დედაკაციაო“, „ბარაქალა“

კახელისათვის დიადს, განსაკუთრებულს, განუმეორებელს უდრის”. ეს შეფასება სიღრმით ძალიან ახლოა „დიდგორის ომის მემკვიდრის ფრთიან ფრაზასთან „ძლევა საკვირველი”, - ოთარაანთ ქვრივმა ხომ დიდი ომის მოგება შესძლო გათავხედებულ გზირთან. 4. სოფლის დედაკაცობა და ოთარაანთ ქვრივი; „კაცი ვერ იტყვის სძულდათ და უყვარდათ ოთარაანთ ქვრივი სოფელში, შიშით კი ყველას ეშინოდა მისი, ასე იფიქრეთ, ტირილით გაჭირვებულ ბაღმოსავს კი ოთარაანთ ქვრივის სახელით აშინებდნენ გულზედ მოსული დედები; ყურს ხვდება მეტაფორა „გულზედ მოსული დედები”, რაც ნიშნავს არა გაბრაზებულსა და დათრგუნულს, არამედ ძალაშემატებულს, ოთარაანთ ქვრივით მოყოლაღებულს, გულგამაგრებულს; სოფელმა ისიც კარგად იცოდა, რომ ოთარაანთ ქვრივს ტყუილუბრალოდ მუქარა არ უყვარდა, იმისი თქმა და ქმნა ერთი იყო; აქ კარგადაა წარმოჩენილი ხასიათი და ღირებულებები.

ქვრივი დედაკაცი და ოთარაანთ ქვრივი. სოფლის დედაკაცობის შიში ოთარაანთ ქვრივის მიმართ ერთგვარი დიდაქტიკური ხაზია ნაწარმოებში; „ვაი იმას, ვისაც უსაქმოდ მოასწრებდა ხოლმე, “ილია ხშირად ხმარობს სიტყვას „ხოლმე”, რაც ამ პროცესის მრავალჯერადობას გვიჩვენებს; ამის დასტურად მშვენიერი წყვილეულია სოფლის ქვრივი დედაკაცი, რომელსაც ოთარაანთ ქვრივი ყოველ კვირა დღეს ერთ ათიოდ შოთს და ერთ ბადია კორკოტს თავისი ფეხით გადაუტანდა და თან ეტყოდა ხოლმე დედაკაცს: „დაგილია ეს შავი მიწით ამოსავსები პირი, შე პირშავო. შენი დღენი ძალსავით სხვას შეჰყურებ, აგერ გამოხრულ ძვალს გადმომიგდებენო”. დედაკაცი, ამისთანაებს ჩვეული, მაინც მადლობას იტყოდა ხოლმე.” კვითხულობთ ტექსტში და ვხვდებით რაოდენ დიდა ამ ოჯახისათვის ოთარაანთ ქვრივის არსებობა. „გლახა-მთხოვარა ისე არ მიადგებოდა კარს, რომ ოთარაანთ ქვრივს არ გაეკითხა: აქ უმნიშვნელოვანესია ქვრივის დამოკიდებულება მთხოვნელისადმი, მაგრამ უფრო საყურადღებოა სიტყვა „მთხოვარა”, რაც არ ნიშნავს ხელგაწვდილ მთხოვარს, ის მთხოვნელია, რომელმაც კარგად იცის, რომ ამ ოჯახიდან შეიძლება გაკიცხული გამოვიდეს, მაგრამ აუცილებლად შეწყალებული. ოთარაანთ ქვრივის ქმედებაში გული აქტიურადაა ჩართული, მისი გონებაც ასევე მუდამ აქტიური და ხასიათს მისადაგებულია. მედუქნის პასუხს „რაო ოთარაანთ ქვრივო, გემართა მაგისი თუ რა არის” პასუხი ასეთია „მამ არა-და მაგის მზემ, ჩემს თავს პურს დავაკლებდი და მაგის ქალამანში მიცემდი“- იცრუა ოთარაანთ ქვრივმა. ეს ტყუილი საპატიოა, მწერალი არ ხსნის ფრჩხილებს და არავითარ პოზიციას არ გამოხატავს, ესეც ხომ, თავის მხრივ, უმარტივესი ქრისტიანული მორალია.

გიორგი - ქვრივის სიცოცხლის მიზანია, შვილის მოვლას ზედ შეაღია თავისი ყმაწვილქალობა „ოცდაოთხი წლისა ძლივს იქნებოდა, როდესაც დაქვრივდა და ერთი წლის შვილი დარჩა, ჩაიცვა შავი კაბა, თავზედ შავი მანდილი მოიხვია და ეს ოცი წელიწადია მხიარული ფერი არ მიუკარებია; თუმცა ბევრი მთხოვნელი ჰყავდა, პაუხი ერთი იყო „უწინამც დღე დაუბნელდეს ოთარაანთ ქვრივსა, მინამ მამინაცვალს სახლში დაუსვამდეს თავის პატარა გიორგისა, ვენაცვალე მის სიყრმეს”. დღევანდელი გადასახედიდან ეს, პიროვნული თვითმკვლელობა, შეიძლება საკამათო საკითხად გამოიყურებოდეს, მაგრამ ოთარაანთ ქვრივს ილია ზემოთ მოხმობილი აღქმის პირისპირ ტოვებს ფორმულით: „ვენაცვალე მის სიყრმეს”. მკითხველს ვთხოვთ ამ ფრაზისადმი ყურადღებას, შემდეგში მოგვიწვევს მისი გახსენება.

თევდორე და ოთარაანთ ქვრივი - ოთარაანთ ქვრივის ცხოვრების დევიზი ქმრის ანდერძია: „გაისარჯე და ირჩინე თავი. ქვეყანა ღონიერია, ნუ გემისო, ოღონდ ჭირს ნუ გაუტყდები, ნუ გაელა-ხვინები... ე, ჩემ პატარა გიორგის უპატრონე, არ გამიღარიბო, არავის დამიჩავგრინო, არავის არ შემინატვრინო! გაიზარდოს და მერმე თვითონ იცის, თუ იქნება, თავისით იყოს, თავისი მარჯვენით კაცობდესო. თოფ-იარაღიც შეინახე, გამოგადგება”. ქმრის

ანდერძს არ უღალატა. ოჯახიც შეინახა, სარჩო-საბადელსაც თუ არ მიუმატა, არც დააკლო რა, იარაღსაც კარგად უვლიდა და მკვდარსაც უურვებდა.

აქ განვმეორდებით და მოვიშველიებთ არტურ ლაისტის სიტყვებს: „ამ მოთხრობამ უნდა გადაგვიშალოს ქართველი გლეხებისა და უკანასკნელი დროის მამულიშვილთა ფსიქოლოგია”. ამ გადასახედიდან უკვე დავაჟაკებულ გიორგის ასე აფასებს სოფელი: „ერთი დოინჯის შემოყრა-ლა აკლია, თორემ თავადიშვილია და თავადიშვილიო. თევდორემ იცის, რომ ოთარაანთ ქვრივი მამაკაცივით გასწევს ცხოვრების ჭაპანს, დედაშვილს არც სარჩო მოაკლდებათ და არც სითბო, მაგრამ ყველაფერზე აღმატებულია აღზრდაში თავდაჯერება და თვითშეფასება, იმ სიმაღლემდე, რომ ვერც სიღარიბე გექცეს მტრად და ვერც სიხარბემ და სხვისაზე ფიქრმა დაგიბინდოს გონება. ეს ნატვრა შეუსრულა ოთარაანთ ქვრივმა მეუღლეს.

მოზრდილი ბიჭი და ოთარაანთ ქვრივი მთავარი პერსონაჟის ხასიათის ახალ გასაღებს გვამღევეს: როცა დედა ნაჩხუბარ გიორგის ხელ-პირს დააბანინებს, პერანგს გამოუცვლის და ისევ თავის ტოლებში გასანავარდებლად მოამზადებს, აცრემლებული ბიჭის ქომავს - გიორგის დედა ნაღვლიანი ხმით ეკითხება: „ტიროდა განა?!” მაშ!- ეს ორი სიტყვა ქვრივის არსებობის გასაღებია, მისი ცხოვრების მთავარი მიზანი იყო - ზავში უმიზეზოდ არ უნდა ატირდეს.

„გადარეული და დამთხვეული დედა-შვილი” - ასე შეაფასეს ომარაშვილის მოჯამაგირესთან მომხდარი ინციდენტის გამო გამართულ სასამართლოზე გიორგის თავგამოდება. ეს არ იყო ან სიბრაზით, ან ბოღმით ნათქვამი ფრაზა, არამედ, წარმოუდგენელი თავგამოდებისა და თანაგრძნობის ხალხისაგან გაუთავისებელი შეფასება იყო. „მაგრამ აქვე შეთანხმდნენ დამსწრეები იმაზე, რომ

„ოთარაანთ გიორგის რა მოწამე სჭირდება“-ეს უპრეცედენტოდ შეფასება დამოკიდებულებაა მუშა -პირუტყვისადმი და თანამედროვეობას ძალუმად ეხმიანება. მოსამართლეებმა გიორგი გაამართლეს; თუმცა ადვილი არ იყო მათთვის ეს ნაბიჯი: ოთარაანთ ქვრივის ეშინოდათ, ომარაშვილისას სადილის მოლოდინიც არ ეთმობოდათ, მაგრამ გული გიორგისკენ უწევდათ; სასამართლოს შედეგი, გიორგის გამართლება, ოთარაანთ ქვრივის გამარჯვებაა - ოღონდ დედის ამპლიტუდაში.

არჩილი და კესო - „გასტეხს ქვასაცა მაგარსა” - ასე შეაფასა მწერალმა საკუთარი თავის, პირადი ინტერესებისა და პრინციპების უარყოფელი ოთარაანთ ქვრივის სათხოვარი დიდ ქალაქში განათლებამიღებულ და-ძმასთან. ქვრივს უსიამოვნო, გულსატკეპნი, დამამცირებელი, საუბრის მოთმე-ნა მოუწია ახალგაზრდა ქალისგან, არც კი გაამხილა, რომ შვილის ხათრით საკუთარი ნების წინააღმდეგ წავიდა: „ ნუ, ნუ ეტყვი უარს, მე დედა ვარ და წამავალი, ის შვილია და მომავალი. მე მივდივარ, ის მოდის იმისი დღენი გასავლელი მინდორია, მე კი ჩემი მანძილი გამივლია. მე ბოლოში ვარ, ის კი თავში, წინ ვერ ავეფარები”.- აქ პითაგორას უნივერსალური წყვილის კიდევ სამ შემთხვევას გამოვყოფთ:

1. წარმავალი-მომავალი 2. გასავლელი - გავლილი 3. უარი - თანხმობა. საყურადღებოა სათაურის ფაქტორიც: ქმარი გარდაცვლილია, ცოლი მეწყვილეს გარეშე დარჩა, სიმბოლურია მთავარი პერსონაჟის სახელი, ოთარაანთ ქვრივი, ის ქალი, რომლის სახელიც ქმრის ცხედართან ერთად დაიმარხა, მეორე ნახევრის გარეშე უძღვება ოჯახს, გაზარდა შვილი, უმკლავდება მტერ-მოყვარეს, პასუხს სცემს მოძალადეს. უთქვამთ კიდევ, როცა ვენახისაკენ მიმავალი, მხარზე თოხგადებული ოთარაანთ ქვრივს დაინახავდნენ: „წამოვიდა მეხი, და ვაი იმას, ვისაც დაეცემაო”. ოჯახის ამ ბედნიერ დროში ქვრივს შვილი თვალებში შესცქერის, მას ჯერ არ აქვს ნათქვამი ის საბედისწერო ფრაზა: „დედი, შენი უნებური საქმე მწადაია”.

კესოსთან საუბარი და ქვრივის განცხადება შვილის მისამართით: „დაე თავის ნებაზედ იყოს, არ ვუშლი, რაკი თვითონ არ იშლის“, ეს ფაქტიურად ახალგაზრდისაგან მისი წილი მიწა-

წყლის შემოღობილ-შემოკავებული, აადგილ-მამულის, ბალ-ვენახის, დედა-მშობელის ბედის ანაბარად დატოვებაა, ეს ქვეყნის მტკივნეული მომავალია. გიორგი პირველად დგამს დედის უნებურ ნაბიჯს, მიდის გულის კარნახით და იხშობს გონების იმ სიგნალებს, დედისკენ რომ მიაბრუნებს და რომელთაც მამაპაპური ვალდებულებების ნიშანი ადევს, გიორგის ქცევამ, ერთობ ფასეული ადათის, ხალხის ყოფითი და სამეურნეო ჩვევების, მამულიშვილური ტრადიციებისა და მიღწევების, მათი ინტერესების გასაღები უნდა მოგვეცეს. ახლა ნამდვილად გიორგი დგას არჩილის წინაშე, როცა მორიდებული ტონით, მაგრამ თავდაჯერებულმა დაუწუნა სამეურნეო ცოდნა, თავის ბატონს და ევროპული განათლების საპირწონედ კახელი გლეხის გამოცდილება შეაგება; პირველი თავსატეხი სწორედ აქ გაუჩნდა ბატონს, რომელსაც, სოფელი დიდად ემადლიერება; რა არის ეს?! მხილება თუ კადნიერება?! - პასუხი ჩვენზეა. ეს იმ წიგნის თავფურცელია, ხიდგაღმა რომ გადაუშალა მწერალმა თავადიშვილებს და არა მარტო მათ; არამედ მთელი თანადროულობს. ამ წიგნის პირველი ფურცელი ის ხუთი ქისაა, რომელშიც დღევანდელი გადასახედიდანაც ბევრს ვერაფერს შევცვლით ოჯახის გაძლოლის, სახელმწიფო ვალდებულებებისა და საგადასახადო რეგულაციების მართვის თვალსაზრისით, იქნებ აქ ფულის საერთაშორისო სტანდარტით მიღებული შეფასებაც დავინახოთ, რომელიც დღესაც იგივე ფუნქციებით მოიაზრება. არ დარჩა საკმარისი ოთარაანთ ქვრივის პირადი ცხოვრებისა და პიროვნული ინდივიდუალიზმის საჩვენებლად თანასოფელელთა თვალთ დასახული და ჭკუა-გონებით გაჯერებული შეფასებები, სოფელი ღონიერიცაა და გონიერიც, მაგრამ იგი აღიარებს ინდივიდთა განსაკუთრებულობას. გავიხსენოთ სოფელში მთარული ეპითეტი. ოთარაანთ ქვრივს მკერდში გულის მაგივრად ქვა უდევსო. მწერალმა მკითხველს დააკისრა ამ ფრაზის შეფასების ვალდებულება მაშინ, როცა დედა-შვილის ერთობის გზაგასაყართან შეგვაყოვნა.

მიდის გიორგი თავისი გაუმხელელი სიყვარულის სამყაროში „დიდი ბარგი-ბარხანით“, ეს ბოლო ნაბიჯია მის მიერ დედის ნების აღსრულებისა, რამეთუ ყურით გაგონილს თვალთ ნანახი სჯობს, დაე იცოდნენ, რომ ოჯახიდან გადიხარ და არა უოჯახობიდან. აქ კვლავ შეგვახსენებს თავს პითაგორასეული უნივერსალური წყვილიდან ერთ-ერთი, „ორი თვალი“. მიდის მხიარული სახით ბარგაკიდებული გიორგი, მისთვის სანუკვარ, ნანატრ გარემოში და მიაქვს გაუმხელელი სიყვარულით ანთებული გული და გლეხური პატიოსნებითა და ოჯახური ტრადიციებით დაბრძენებული გონება. ოთარაანთ ქვრივი ამ შემთხვევაშიც განუმეორებელია, „ჩემგან მიდის, თითქოს ძაფიც არ იჭერს, სხვაგან მიდის, თითქოს თოკით ეწევიანო.“ - უკან ნაღველი და ჯავრი, წინ სიხარული და ოცნების ახდენის მოლოდინი - ასეთია ამ უმძიმესი ფაქტის შეფასება და ფორმულირება:

„დედა-შვილობაში შენ-ჩემობა რად არის? დედა-შვილობაში ორი თვალი რად უნდა იყოს? ნეტა დედას სხვასავით მაინც ორი თვალი არა ჰქონოდა... თუ აქვს, რად უჭირს ერთი თავისად, მეორე შვილისად? გული რად იხედება გარეთ ორი თვალთა? რად? რატომ ერთი თვალი არ ებრმავის, როცა მეორე იყურება? ეს ციტატები ეპოქის სურათია, უცხოთა და უცხოურისაკენ გარდაუვალი ლტოლვის, მიდრეკილების საჩვენებელი მაგალითია, როცა დედები შვილებს ასე ულოცავენ გზას; „მე ჩემისად მაყურებელ თვალს დავიბრმავებ და შენსად მაყურებლილ-და ვივლი და ვიცოცხლებ“. თავისთვის სთქვა ქვრივმა და შეგვახსენა ნაწარმოების დასაწყისში ნათქვამი ავტორისეული შეფასება: „ოთარაანთ ქვრივს ტყუილი ბაქიობა არ უყვარდა, იმისი თქმა და ქმნა ერთი იყო. ამას დავუმატოთ, ის, რომ გაუბედურებულ დედასთან „გაგზავნილი ბიჭი“ გოგო-ბიჭებში ლაპარაკობდა, რომ შენათვალი ვუთხარი თუ რა, ის ვეება დედაკაცი კინაღამ თავზე არ წამომექცაო. „მალე დადუმდა, შედგა ყველა და მარტო დედაშვილობის საცოდავობადა თავის დიდებულის

ზარით ჰღალადებდა უთქმელად, უსიტყვოდ, ხმამოუღებლად. ამას მარტო თვალგულისდა ხედავდა და ყური გულისდა თუ ისმენდა: ხორციელი სმენა, ხორციელი ხედვა ამისთვის უღონოა.“ როცა სოფელს იმ გულიანის ძილით ეძინა, რომელიც მართლა სასვენია და არა სანებივრელი, ძილდაკარგული სნეული, რომლის დამდნარი, მიღუული და თითქოს სასიკვდილოდ მიხრწნილ ფეხებს სხეულის ტარებაც კი აღარ შეეძლო, გულის ხმას მიჰყვება და თავისთვის იმეორებს: „დღევანდელ დღეს დაიბადა“, „დღევანდელ დღეს! მივდივარ, მივდივარ!”

ძაღლის წკმუტუნმა მიიყვანა მეცხვარეები იმ ადგილას, სადაც მკვდარი საფლავზე გარდი-გარდმო გადაქეულიყო, ფეხები აქეთ პირას მიწაზედ ებჯინა თითის წვერებითა და ორივე ხელით იქით პირას გადაეკიდნა, თითქო სდომებია მთელი საფლავი ქვითა და მკვდრით ერთის ხვევით გულში ჩაეკრო. ასე გაათბო თავად გათოშილმა დედამ ერთადერთი შვილის საფლავი.

ოთარაანთ ქვრივმა ყველა სათხოვარი შეუსრულა ნაადრევად წასულ მეუღლეს, შვილისთვის თავის გულში დათქმული პირობასაც არ უღალატა, და სრულად აღასრულა, რაც ერთხელ ეთქვა: „შენი ვარ, შენთვის მოგვკვდები, შენთვის დავიცემ დანასაო“, მაგრამ ერთ შემთხვევაში უძლური აღმოჩნდა, და შვილთან ერთად დამარცხდა. მძიმე იყო მომაკვდავი თევდორეს მიერ მეუღლისთვის დაკისრებული ტვირთი, ამას თვით ოთარაანთ ქვრივის ძალაც კი არ ეყო: „ე, ჩემ პატარა გიორგის უპატრონეო, არ გამიღარიბო, არავის დამიჩაგვრინოო, არავის არ შემინატვრინოო“. აქ „შემინატვრინო“ არ ნიშნავს დავალებას: არ მიაკლოო, არამედ შეგნებას იმისა, რას შეიძლება მიწვდეს მისი შვილი; საკითხავია რა იქნება გიორგისთვის, ხალხის შეხედულებით თავადთან „დასადარი“ გლეხისთვის, მიუწვდომელი; „სად მოგწვდებოდი ცაში ვარსკვლავს!... გული გწვდებოდა, გული.. ხელი კი ვეღარ.. ხატსავით გლოცულობდი, მზესავით დამნათობდი... არც კი იცოდი, ვის ათბობ, ვის აცოცხლებ!..“ მხოლოდ მომაკვდავმა გახედა ამ სიტყვების თქმა. მალე „დადუმდა, შეჰდგა ყველა და მარტო დედა-შვილობის საცოდავობადა თავის დიდებულის ზარით ჰღალადებდა უთქმელად, უტყვად ხმა- ამოუღებლად“. და გავიდა გიორგი უმწიკვლო სულთა, დიდებულ მამულიშვილთა და ღირსეულ მოძმეთა საუფლოში, მწერალმა თავისი განუმეორებელი პერსონაჟი მოკრძალებული თვითშეფასებითა და ყოველგვარ ანგარიშსწორებაზე ამაღლებული და გადაიდებული გრძნობით გაისტუმრა იმქვეყნად; ნაწარმოების დაწერის თარიღი: ქრისტეშობის თვე. 1887 წელს, მაშინ, როცა სხვა მრავალი აკრძალვის გვერდით რუსული პოლიტიკის უპირველესი ამოცანა იყო, „არც ერთ გზას არ მიეყვანა ქართველი ტაძართან“.

ილია თავის ნარკვევში, „შინაური მიმოხილვა“ წერს: ხელ-ფეხს ვერ გასძრავთ, თუ საკუთარი ტვინის ძაფები არ ამოქმედეთ, თუ საკუთარი გრძნობა და ჭკუა არ წარიმძღვარეთ, თუ საკუთარი მსჯელობა არ იქონიეთ; ასეთისა თუ ისეთის აზრის შედგენა მეტისმეტად ადვილია და ასეთის აზრის საბუთის პოვნაც არ არის ძნელი, ოღონდ აქ სხვა უნარია საჭირო, სხვა გამჭირიანობა, სხვა ძალ-ღონე, რასაც თვითმსჯელობას, თავისით მოქმედებას, თავისით სვლას ემახიან.

ჩვენ ეს გზა ავირჩიეთ ნაწარმოების განხილვისას, ილია წერს: 1) ადამიანის არსებობის უზენაესი მისია ხომ სიყვარულია, თავის ლამაზი მრავალფეროვნებით;

2) დედაშვილური სიყვარული და ახალგაზრდული სიყვარული, თუნდაც „შორით ბნედა, შორით კვდომა, შორით დაგვა, შორით ხალვა“;

3) „ცხოვრების ტალღა მეტად ძლიერია და ჩვეულებრივი კაცი მეტად სუსტი, რომ თან არ წაიყოლოს იმ ტალღამ, მარტო გენიოსის მკერდი თუ გააპობს და შემუსრავს მას?“

ვკითხულობთ პუბლიცისტურ წერილში „აი ისტორია?? და მარტივად იკვეთება საერთო გიორგის ტრაგედია და ამ განაცხადს შორის. მოვუბრუნდეთ პითაგორას, მის წყვილეულებს, დარჩა 1. ქვეყანა - სახელოვან შვილთა გარეშე; 2) ოჯახი და გვარი - მემკვიდრის გარეშე; 3) სწული - გულისხმიერი ადამიანის თვალყურის გარეშე; 4) სიყვარული და სიტბო - სიცივისა და მედიდურობის წილ; 5) შობის დამე - ბეთლების გარეშე; 6) ერთგული ძაღლი - პატრონის გარეშე; 7) განუმეორებელი ტრფიალება - თვითშეფასების გარეშე; 8) ცოდვიანი წუთისოფელი - მადლის გარეშე; 9) წარსული - ისტორიის გარეშე; 10) აწმყო - მომავლის გარეშე; ეს წყვილთა ათეული დავამთავრეთ დიდი კითხვის ნიშნით: დღესაც წყევლა-კრულვიანია წუთისოფელი? აქვს პასუხი ჩვენს მომავალ თაობას ამაზე? ამის პასუხი ჩვენმა თაობამ უნდა იპოვოს ჯერ საკუთარ თავში სათანადო ქმედებით და მერე მოყვასში - წრფელი გულით, საღი გონებითა და ღვთიური სიბრძნით. მით-უმეტეს ამის საშუალებას გვაძლევს ნაწარმოების ბოლო თავი: „წყევლა-კრულვიანი საკითხავი-რა ეშველება იმ ხალხს.

ინტერნეტ - სივრცე

1884 წელს ლაიტი ი. ჭავჭავაძის მოწვევით ერთი თვე იყო საქართველოში. გერმანიაში დაბრუნებულმა გამოსცა წიგნი „ საქართველო, ბუნება, ადათ-წესები და მოსახლეობა,“ პოლონურ ენაზე. 1885 წელს ლაიტი კვლავ ესტუმრა საქართველოს და ი.ჭავჭავაძისა და ი. მაჩაბლის დახმარებით ვეფხისტყაოსნის თარგმანს ჩაუდგა სათავეში.

პითაგორა ძვ. წ. 570-495წ - ფილოსოფიური და რელიგიური სკოლა, ვიქტორ პარკაძე: გამოჩენილი ფიზიკოსები და მათემატიკოსები;

ილია მანსვეტაშვილი (1855-1939წწ) „მოგონებები ილია ჭავჭავაძეზე“

ლიტერატურა:

1. დანტე ალიგიერი, „ღვთაებრივი კომედია“ გამ. საბჭოთა საქართველოთბ. 1975
2. ვიქტორ პარკაძე - გამოჩენილი ფიზიკოსები და მათემატიკოსები. გამ. „განათლება“ 1978წ;
3. ილია ჭავჭავაძე „აზრები“, შეადგინა გამ. კალანდარიშვილმა, თსი 1989წ.
4. ილია ჭავჭავაძე - რჩეული წიგნი III გამ. „საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 1974